

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้ากรุงสยาม นางแอนนา ลีโอโนเวนส์

นายเอ บี กริสโวลด์ แต่ง

ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงแปลเป็นภาษาไทย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงมีพระสนมหลายคน ในจำนวนนี้ ๒๗ คนมีพระราชโอรสธิดา พระราชโอรสธิดามีจำนวนทั้งหมด ๘๒ พระองค์

การมีสนมเป็นจำนวนมากเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่า เป็นการสนุกสนานส่วนพระองค์ของพระราชทานั้น แต่คล้ายกับพระอินทร์ เทพเจ้าผู้มีนางอัปสรเป็นจำนวนพันๆ บำรุงบำเรออยู่บนสวรรค์ ประเพณีก็สนับสนุนด้วยว่าพระราชทานควรมีสนมหลายคน

นอกจากนี้การมีสนมหลายคนก็เป็นเครื่องสนับสนุนทางด้านการเมืองด้วย พระราชาอาจผูกพันความซื่อสัตย์ของเจ้าประเทศราชและขุนนางผู้มีอำนาจได้โดยทรงรับธิดาของท่านเหล่านั้นมาเป็นเจ้าจอม นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ก็สมควรที่จะมีผู้สามารถสืบราชสมบัติต่อลงมาจากพระองค์อีกหลายคน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงผนวชอยู่ถึง ๒๗ ปี ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของพระองค์ที่จะต้องทดแทนเวลาที่เสียไป จึงทรงมีพระราชโอรสธิดาให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

พระสนมของพระองค์แม้ว่าจะมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ก็ยังน้อยกว่าในรัชกาลก่อนๆ และนอกจากบางคนที่พระองค์โปรดปรานเป็นพิเศษแล้ว ส่วนใหญ่พระองค์ก็ไม่ได้สนพระทัยราษฎรของพระองค์ก็ต้องการที่จะได้พระองค์เป็นบุตรเขย และอยากที่จะมีหลานเป็นเจ้าจึงพยายามที่จะถวายบุตรสาวแก่พระองค์ยิ่งกว่าที่พระองค์จะทรงยินดีรับ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ มีพระราชดำรัสอยู่เสมอว่าพระองค์ทรงมีพระสนมเกินพระราชประสงค์ และประกาศฉบับหนึ่งของพระองค์ก็วางกฎขึ้นเป็นพิเศษพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สนม

เหล่านี้กราบถวายบังคมลาออกไปสมรสกับบุคคล
สามัญได้

พระองค์ทรงตระหนักดีว่าเมื่อพระราชโอรส
ของพระองค์เจริญพระชนมายุขึ้นหลายพระองค์
คงจะได้ทรงเข้ารับราชการในตำแหน่งที่สำคัญๆ
ดังนั้นจึงมีพระราชประสงค์ที่จะให้พระโอรสเหล่านี้
ได้ทรงรับการศึกษาตามแบบแผนใหม่ พระองค์
ทรงเล็งเห็นความจำเป็นที่ว่าพระราชโอรสเหล่านี้
จะต้องทรงศึกษาภาษาอังกฤษตั้งแต่ยังทรงพระ
เยาว์ ด้วยเหตุนี้เมื่อภรรยาของหมอสอนศาสนา
บางคนอาสาที่จะสอนถวายเจ้านายเหล่านั้น พระ
องค์ก็ทรงยินดีรับ

แต่ในที่สุดก็ตัดสินใจพระราชทานให้เจ้าหญิง
ชาวอังกฤษเป็นพิเศษ สำหรับสอนภาษาอังกฤษแก่
พระราชโอรสธิดา ดังนั้นใน พ.ศ. ๒๔๐๕ จึงทรง
จ้างนางแอนนา ลีโอโนเวนส์ (Mrs. Anna Leo-
nowens) เข้ามา

แต่การจ้างนางลีโอโนเวนส์นี้ก็เป็นที่ผิด
เพราะเหตุว่าเธอไม่ประสบผลสำเร็จมาก
นักในการสอน และอีก ๕ ปีต่อมา ก็เดินทางกลับ
ต่อมาเธอได้แต่งหนังสือขึ้น ๒ เล่ม คือ “ครูหญิง
ชาวอังกฤษ ณ ราชสำนักไทย (The English
Governess at the siamese court)” และ “ความ
รักในฮาเร็ม (The Romance of the Harem)”
ทั้ง ๒ เล่มกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าฯ ไปในทางไม่ดี เนื่องจากหนังสือทั้ง ๒
เล่มนี้มีผู้นำมาเขียนขึ้นใหม่โดยได้รับความสำเร็จ
อย่างงดงาม รวมทั้งแต่งเป็นบทละครและเล่น
เป็นภาพยนตร์ด้วย ดังนั้นจึงน่าที่จะสำรวจดู
นิสัยใจคอของนางลีโอโนเวนส์ และวิธีแต่ง
หนังสือของเธอไว้ ณ ที่นี้

นางลีโอโนเวนส์เป็นหย่าแต่ยังสาว เหตุนี้
จึงต้องตกอยู่ในความยากลำบาก แต่ความยาก
ลำบากนั้นก็ไม่ใช่เธอที่ถอย เธอเป็นผู้หญิงที่กล้า
และความจริงแล้วก็กล้ากว่าที่ควร เพราะเหตุว่าบาง
ครั้งความหวาดระแวงของเธอก็ไม่มีเหตุผลเลย เธอ
ไม่ค่อยมองอะไรตามความเป็นจริง แต่ชอบคิดฝัน
ดังนั้นจึงเป็นผู้ที่ไม่ค่อยมีเหตุผล และชอบสร้าง
เรื่องราวขึ้นตามอารมณ์ ขำเพ้อเจ้อคิดว่าลักษณะเช่นนี้

แอนนา ลีโอโนเวนส์
(ประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๕)

เป็นนิสัยใจคอของนางลีโอโน
เวนส์ ดังที่อาจจะเห็นได้จาก
ข้อความบางตอนในหนังสือ
ของเธอ

เมื่อเธอตั้งใจ เธอก็
สามารถแสดงภาพของตัวเอง
เองได้อย่างบริสุทธิ์สุจริตพอ
ณ ที่นี้เธอเป็นหญิงที่เสียสละ
มีความงามชนิดที่อาจก่อให้เกิด
อันตรายได้ และค่อยๆ
ยกฐานะของชนชาติป่าเถื่อน
ขึ้น ภาพของตัวเองเองเธอ
ได้วาดขึ้นอย่างสูงส่ง และ
เต็มไปด้วยชีวิตจิตใจ แต่ภาพ
เช่นนี้ก็ไม่ใช่ภาพที่เป็นจริง
เธอเข้าใจพระราชประสงค์
ของพระบาทสมเด็จพระจอม

เกล้าฯ ผิด พระองค์เพียงแต่ต้องการให้เธอสอนภาษาอังกฤษเท่านั้น พระ
องค์ไม่ได้พยายามเกี่ยวพาราสิทธิ์เธอ และไม่เอาพระทัยใส่ต่อการพยายามสั่ง
สอนศาสนาของเธอ

นางลีโอโนเวนส์สามารถแต่งหนังสือได้ดี ภาษาของเธอมีชีวิตจิต
ใจและส่วนใหญ่ก็พรรณนาอย่างง่าย ๆ เธอมีตาคมสำหรับสังเกตภาพภูมิประเทศ
และเมื่อบรรยายถึงภาพประทับใจทางสายตาแล้ว เธอก็ทำได้ดีที่สุด สำหรับ
ผู้อ่านตามธรรมดา เราก็อาจมองข้ามความผิดพลาดเล็กๆ น้อยๆ และ
ลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่สับสนของเธอไปได้ บทความตอนที่ดีที่สุดของเธอ
เกี่ยวกับพุทธศาสนาก็คัดลอกมาอย่างเรียบร้อย จากนักเขียนสมัยเก่ากว่า ความคิด
เห็นของเธอเองเมื่อกล่าวแสดงออกมา ก็ไม่มีคุณค่าอะไร เธอไม่สามารถเข้า
ใจได้ว่าเพราะเหตุใด ในราชสำนักของพระราชินีที่ทรงนับถือพุทธศาสนา จึง
ยังคงประกอบพิธีพราหมณ์อยู่ และเธอก็หลงผิดเอาวัดที่มีชื่อเสียงที่สุดใน
กรุงเทพฯ วัดหนึ่งว่าเป็นโบสถ์พราหมณ์

เมื่อเธอวาดภาพด้วยการเขียนของเธอเอง ภาพของพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าฯ ก็กลับกลายเป็นสิ่งที่ตรงกันข้าม จึงทำให้ผู้อ่านหนังสือของเธอเข้าใจ
ผิด เพราะเหตุว่าคล้ายกับว่าเธอกำลังพยายามที่จะบรรยายถึงนิสัยใจคอ
ของบุคคลที่ค่อนข้างสับสนอย่างเป็นกลางและระมัดระวัง เธอชมเชยพระองค์
ทางด้านความรู้ความเฉลียวฉลาด ความรักใคร่ของพระองค์ต่อประชา
ราชกุมารและความมุ่งมั่นที่จะทรงเปลี่ยนแปลงประเทศให้ดีขึ้น ลักษณะเช่นนี้เธอ
ได้ยกตัวอย่างอันเหมาะสมขึ้นประกอบอย่างมากมาย แต่ในขณะที่เดียวกันนาง
ลีโอโนเวนส์ก็กล่าวขยายเกินความจริงเกี่ยวกับความโหดร้าย ความโมโหโทโส
และต้นหาราคะของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เธอสรุปว่า

“แม้ว่าพระองค์จะไม่โห่ร้องและชอบแสดงอำนาจ แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็ยังเป็นเจ้าชายทางทิศตะวันออกที่นำชมที่สุดในศตวรรษนั้น ทรงก้าวหน้ายิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ทั้งหมดที่เคยปกครองประเทศไทยมา ...พระองค์ทรงเลื่อมใสในปรัชญาชั้นสูงและคำสอนอันบริสุทธิ์ของพระพุทธองค์ทราบจนเสด็จสวรรคต ทางด้านการปกครองบ้านเมือง พระองค์ก็ทรงปกครองอย่างเฉลียวฉลาด ทรงสนพระทัยในความเป็นอยู่ของประชาราษฎร์ ทรงมีความเที่ยงธรรม เอาพระทัยใส่ในขนบประเพณีอันบริสุทธิ์และถ้อยคำที่ใช้ในราชสำนัก พระองค์ทรงระมัดระวังที่จะแสดงให้เห็นพระราชอำนาจของพระองค์ในประเทศไทย และพระเกียรติยศในนานาประเทศ นอกไปจากทางด้านชีวิตในครอบครัวแล้ว พระองค์ก็เป็นนักปกครองที่สามารถและเต็มไปด้วยคุณความดี...แต่ถ้าพูดทางด้านความเป็นสามีและหัวหน้าครอบครัวแล้ว พระนิสัยของพระองค์ก็กลับกลายเป็นอีกอย่างหนึ่งชนิดตรงกันข้าม”

การกลับหน้ามือเป็นหลังมือเช่นนี้ ระหว่างพระอัยยาศัยของพระองค์ในทางด้านการปกครอง และทางชีวิตส่วนพระองค์นั้นเป็นจริงหรือ แต่การปกครองประเทศของพระองค์ก็เป็นที่รู้จักกันดี จนนางลิโอโนเวนส์ไม่สามารถปฏิเสธได้ สำหรับด้านชีวิตในครอบครัวของพระองค์ เมื่อเธอกล่าวถึงความไม่ตีต่าง ๆ จนไม่มีขอบเขตจำกัด ถ้าพระองค์ทรงปฏิบัติต่อพระสนมอย่างโหดร้ายทารุณเช่นนั้น ก็คงจะมีพระสนมเป็นจำนวนมากที่กราบถวายบังคมลาออกตามประกาศที่พระองค์ทรงตั้งไว้ แต่นี่ตรงกันข้าม จากเรื่องราวที่อาจทราบได้จากบรรดาผู้ที่สืบเชื้อสายลงมาจากรพระสนมเหล่านั้น บรรดาพระสนมส่วนใหญ่ก็มีความจงรักภักดีต่อพระองค์ เป็นที่เห็นได้ชัดว่าส่วนใหญ่ก็มีความพึงพอใจในสถานะของตน

ไม่มีข้อสงสัยว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ จะทรงมีพระนิสัยจุนเจียวง่าย แต่ก็มีความแสดงอยู่บ่อย ๆ ว่าพระองค์ไม่ได้ทรงพระพิโรธไปเป็นเวลานาน และพระองค์มักทรงยินดีพระราชทานอภัยแก่ผู้ที่ทำให้ทรงขุ่นเคือง คงจะเป็นด้วยทรงทราบดีถึงพระนิสัยอันจุนเจียวง่ายของพระองค์นั่นเอง ที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงสั่งสอนอยู่เสมอถึง “ความอดกลั้นไม่โกรธ” และพระองค์ก็ทรงทราบดีถึงคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ว่า “ถ้าบุคคลใดพูดใส่ร้ายถากถางก็ไม่มีเหตุผลที่ท่านจะต้องโกรธบุคคลเหล่านั้น ถ้าท่านโกรธ ท่านไม่เพียงแต่ขุ่นหมองใจเท่านั้น แต่ยังไม่สามารถพิจารณาได้ด้วยว่าคำกล่าวหาของเขาเหล่านั้นเป็นจริงหรือไม่”

นางลิโอโนเวนส์คงกล่าวถูกต้องเมื่อพูดว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงจุนเจียวง่าย แต่เธอก็ขยายลักษณะนี้ออกไปเกินเหตุผล สำหรับพระนิสัยอันไม่ตีผู้อื่น ๆ ของพระองค์ที่เธอกำลังอ้างถึงนั้น เราก็อาจตัดออกเสียได้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ไม่โปรดทอดพระเนตรความเจ็บปวดของผู้อื่น แต่กลับทรงลดโทษที่มีอยู่อย่างรุนแรงแก่ผู้กระทำความผิดลงมา พระองค์ไม่โปรดแม้แต่ลงพระปรมาภิไธยประหารชีวิตผู้ร้ายฆ่าคน และเมื่อใด

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระองค์ต้องทรงกระทำเช่นนั้น ก็มีกประทับอยู่ตลอดคืนด้วยพระหทัยอันขุ่นหมอง และทรงท่องบ่นข้อความต่าง ๆ จากคัมภีร์พระไตรปิฎก

สำหรับสตรีชาวยุโรปในสมัยนั้น การมีภรรยาหลายคนก็เป็นเครื่องแสดงอย่างดีถึงคัมภีร์พระไตรปิฎกอันไม่มีขีดจำกัด แต่ถ้าเรามองดูในแง่ที่ถูกต้องแล้วก็ไม่ใช่เช่นนั้นเลย ผู้ที่รู้จักพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ดีเล่าง่าพระองค์มักทรงอายุเมื่ออยู่ต่อหน้าสุภาพสตรีชาววัง สิ่งนี้ก็ไม่น่าประหลาดใจถ้าเราคิดว่าพระองค์ได้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่เป็นเวลานาน

นางลิโอโนเวนส์ได้กล่าวอย่างค่อนข้างออกตัวในหนังสือเล่มแรกของเธอว่า “ข้าพเจ้าได้

พยายามที่จะเล่าอย่างเต็มที่และตรงไปตรงมาถึงเหตุการณ์และลักษณะที่ค่อย ๆ ปรากฏขึ้นแก่ข้าพเจ้า ในขณะที่ข้าพเจ้าเริ่มจะเข้าใจภาษาที่ใช้พูดกัน” แต่ภาษาไทยก็เป็นภาษาที่ต้องระมัดระวัง และปรากฏว่านางลิโอโนเวนส์เองก็ไม่สามารถทราบภาษานี้ได้ดี ดังในหนังสือของเธอก็มักมีประโยคและถ้อยคำต่าง ๆ ที่สมมติว่าเป็นภาษาไทย แต่ก็สับสนจับต้นชนปลายไม่ถูก และแม้จะพยายามสักเพียงไรก็ไม่สามารถทราบได้ว่าเธอหมายความว่าอะไร เมื่อสุภาพสตรีชาววังหรือคนใช้ของท่านเหล่านั้นพยายามเล่าความจริงให้เธอฟัง จึงน่าสงสัยว่านางลิโอโนเวนส์จะสามารถเข้าใจเรื่องเหล่านั้นได้เพียงใด แต่เมื่อเขาเหล่านั้นพยายามเล่าเรื่องเท็จ ไม่ว่าจะด้วยความตั้งใจหรือเพื่อให้สนุกสนาน เขาย่อมพยายามอย่างที่สุดที่จะให้เธอเข้าใจเรื่องที่กำลังเล่าอยู่นั้น อย่างไรก็ตามนางลิโอโนเวนส์คงใช้เรื่องราวเหล่านั้นน้อยกว่าที่เธอตั้งใจให้เราเชื่อว่าเป็นเช่นนั้น และคงใช้คำชุบชิบของชาวยุโรปในขณะนั้น ตลอดจนความนึกฝันของเธอเองมากกว่า บางครั้งบางคราวเธอก็จะอ่านหนังสือที่มีผู้เขียนไว้ก่อนเกี่ยวกับประเทศไทยหรือประเทศข้างเคียง และเมื่อ

ไปพบเรื่องแปลกประหลาดที่เธอสนใจ เธอก็จะยึดเอาเรื่องนั้น หรือเธออาจจะยกเรื่องนั้นออกมาจากหนังสือที่เธออ่าน และเอามาใส่เข้าที่กรุงเทพฯ ในราว พ.ศ. ๒๔๐๕ และหลังจากไต่ตรองอยู่ชั่วครู่ เธอก็จะเขียนเรื่องนั้นขึ้นใหม่พร้อมด้วยรายละเอียดของเหตุการณ์ที่แวดล้อมในระยะนั้น และมีประชาชนทั้งหญิงและชายในขณะนั้นเป็นตัวเรื่อง

ลักษณะเช่นนี้คือท้องเรื่องของหนังสือ “ครูหญิงชาวอังกฤษ” เมื่อนางลิโอนเวนส์แต่งหนังสือเรื่อง “ความรักในฮาเร็ม” นั้น เธอออกจากประเทศไทยไปนานแล้ว และความจริงต่างๆ ที่เธอเคยรู้ก็ค่อยๆ หลุดหายไป ในหนังสือเล่มหลังนี้เธอคัดลอกมาจากหนังสืออื่นๆ มากยิ่งขึ้น แต่ได้เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงเสียจนคล้ายกับว่า เธอได้เห็นมาด้วยตนเอง หรือได้ยินมาจากวงการที่ควรเชื่อถือได้ เธอได้กล่าวไว้อย่างไม่อดสูในคำนำของเธอว่า “แม้ว่าเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะเล่าต่อไปในหนังสือเล่มนี้ บางเรื่องออกจะดูแปลกประหลาดมากสำหรับผู้อ่านชาวตะวันตก แต่ข้าพเจ้าก็เห็นเป็นความจำเป็นที่จะต้องแถลงให้ทราบว่าเหตุการณ์เหล่านี้เป็นเรื่องจริง”

เป็นการนำเบื้อหน้าที่จะสำรวจดู “เหตุการณ์ที่แปลกประหลาด” เหล่านี้ดังที่เธอเล่าไว้จะขอยกตัวอย่างในที่นี้เพียง ๓ เรื่อง คือ

เรื่องที่ ๑ ซึ่งเราอาจจะทิ้งไปได้อย่างรวดเร็ว เธอบอกว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงขังสุภาพสตรีที่ไม่เชื่อฟังพระองค์ไว้ในคุกใต้ดินในพระบรมมหาราชวัง ท่านผู้ใดที่เคยอยู่ในกรุงเทพฯ ก็ย่อมทราบแล้วว่า ณ ที่นั้นไม่อาจมีห้องใต้ดินได้ แม้แต่ปัจจุบันก็ยังเป็นการยากลำบากที่จะสร้างห้องใต้ดิน ไม่ว่าแบบใดลงในพื้นที่ที่เต็มไปด้วยน้ำเช่นนั้น ก่อนที่จะรู้จักการใช้คอนกรีตเสริมเหล็ก ย่อมเป็นไปได้เสียที่จะสร้างคุกใต้ดินขึ้นในกรุงเทพฯ

เรื่องที่ ๒ เธอเล่าว่าเมื่อพระสมณกษัตริย์หลบหนีออกไปกับพระสงฆ์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็โปรดให้เฝ้าคนทั้งสองเสียทั้งเป็น เราอาจตั้งข้อสงสัยได้ว่าเมื่อนางลิโอนเวนส์

กล่าวว่าการเฝ้าทั้งเป็นนี้ทำขึ้นต่อหน้าประชาชนทั้งกรุงเทพฯ เหตุใดเรื่องนี้จึงไม่ปรากฏในหนังสืออื่นๆ ที่เขียนขึ้น ไม่ว่าโดยชาวไทยหรือชาวยุโรปที่อยู่ ณ กรุงเทพฯ ในขณะนั้น นอกจากนี้ในนิยายเรื่องนี้ก็ไม่ตรงกับบุคลิกลักษณะของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เลย นางลิโอนเวนส์เองก็ต้องออกตัวไว้ในเรื่องนี้ ซึ่งเธอเขียนไว้ว่า “เพื่อจะถวายความยุติธรรมแก่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ข้าพเจ้าต้องกล่าวไว้ ณ ที่นี้ว่า เนื่องจากพระองค์ได้เคยทรงดำรงภิกษุภาวะมาแล้ว พระองค์จึงได้รับการสั่งสอนให้แลเห็นว่าโทษที่บุคคลทั้งสองได้ประพฤตินั้นนั้นเป็นโทษที่ชั่วช้าที่สุดที่อาจกระทำลงไปได้” เธอกล่าวว่ามีพระราชดำรัสว่า “กฎหมายของเราเข้มงวดมากสำหรับความผิดเช่นนี้”

แต่ความจริงเป็นเช่นนั้นหรือ กฎหมายเพียงแต่กล่าวว่าพระสงฆ์ที่ไม่บริสุทธิ์จำต้องสึก ถูกเฆี่ยน และส่งไปเป็นตะพุนหญ้าช้าง ในคณะสงฆ์ที่มีอยู่เป็นจำนวนพันๆ รูป พระสงฆ์ที่ไม่บริสุทธิ์ก็ย่อมหาได้ง่ายและช่างก็ไม่อดหยู้า ถ้าการลงโทษมีจริงอย่างที่นางลิโอนเวนส์กล่าว การเฝ้าคนทั้งเป็นเช่นนี้ก็ย่อมเป็นของธรรมดา หรือเราจะต้องเชื่อว่าโทษให้เฝ้าทั้งเป็นนี้ใช้เฉพาะแก่พระสงฆ์ที่หนีไปกับสตรีชาววัง แม้ว่ากฎหมายเก่าจะลงโทษถึงตายก็จริง แต่ก็ไม่ใช่โดยการเฝ้าทั้งเป็น และกฎหมายนี้ก็ไม่ได้ใช้แล้วในขณะนั้น ความจริงมีจดหมายเหตุปรากฏอยู่ว่า ชายผู้หนึ่งที่หลบหนีไปกับสตรีชาววังของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็ถูกปล่อยแต่โดนปรับเงินเป็นจำนวน ๑๒๐ บาท

สังมราชบัลลังก์

เรื่องที่ ๓ กล่าวถึงประตูลิโงใหม่ของพระบรมมหาราชวังที่สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๐๘ นางลิโอนเวนส์เล่าว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ โปรดให้มีการบูชาญวนมนุษย์ในโอกาสสนับต่อหน้าข้าราชการสำนักทั้งหมด คือผู้ที่มีความผิดบางคนจะถูกจับ มาและฝังไว้ใต้เสาประตู เพื่อว่าวิญญาณของเขาจะได้มาสิงอยู่ ณ ที่นั้น และบอกข่าวให้รู้เมื่อจะมีอันตราย เรื่องนี้ไม่มีความจริงเลยแม้แต่น้อย ถึงแม้ว่าเราอาจผสมกิจการอันโหดร้ายและไม่มีเหตุผลนี้ ให้เข้าได้กับบุคลิกลักษณะของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ แต่ความจริงก็มีว่า ไม่มีหนังสือเล่มใดกล่าวอ้างถึงเหตุการณ์เช่นนั้นเลย แต่เนื่องจากเรื่องนี้มีนักประวัติศาสตร์ชาวยุโรปสมัยใหม่เชื่อถือบ้าง จึงสมควรที่จะนำมากล่าวให้หมดจด

เป็นความจริงที่ว่า การบูชาญวนมนุษย์ที่ประตูลิโงนี้ได้กระทำกันในสมัยโบราณทั้งในประเทศอินเดียและภาคเอเชียอาคเนย์ (ถ้าจะไม่กล่าวถึงในทวีปยุโรป) มีปรากฏอยู่ในชาดกเรื่องหนึ่ง ชาดกเหล่านี้ก็คือนิยายอันเก่าแก่ที่นำมาปรับปรุงใหม่เพื่อสอนธรรมจริยา และเป็นทีที่แพร่หลายอย่างยิ่งในดินแดนที่นับถือพุทธศาสนา ประเพณีเช่นนี้จึงเป็นที่รู้จักกันดีในนิยายพื้นเมือง

และแม้ว่าจะเลิกใช้มาหลายร้อยปีแล้ว แต่ก็ยังฝังอยู่ในความทรงจำของประชาชน สิ่งเช่นนี้คงเป็นต้นเค้าของรายงานที่บาทหลวงฝรั่งเศส คือ สังฆราชบรูกีแยร์ (Monseigneur Bruguere) ได้เขียนขึ้นใน พ.ศ. ๒๓๗๔ ท่านได้ให้เรื่องราวละเอียดของการบูชาอัญมณีที่ประคูด และบอกว่าเป็น “ประเพณี” ซึ่งไม่กระทำแต่เฉพาะเจ้านายเท่านั้น แต่บุคคลธรรมดาที่ประพฤติด้วยสังฆราชบรูกีแยร์ได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยเพียงประมาณ ๒ ปี และคงเข้าใจผิด ท่านไม่ได้บอกว่าคุณได้เรื่องนี้มาจากแหล่งใด แต่คำบรรยายของท่านก็เป็นแบบกวีนิพนธ์จนไม่อาจเชื่อถือได้ว่าเป็นความจริง และดูคล้ายกับว่าเป็นการแปลตามใจมาจากนิยายพื้นเมืองอันเก่าแก่

ท่านสังฆราชปลัดแก้วซึ่งเป็นผู้รู้เรื่องเมืองไทยดีกว่า ได้คัดลอกรายงานฉบับนี้ไว้ในหนังสือของท่านชื่อ “คำพรรณนาเกี่ยวกับราชอาณาจักรไทย (Description du royaume thai)” และได้กล่าวเพิ่มเติมไว้ว่าท่านเองก็ไม่รู้เชื่อถือรายงานนี้หนัก

เซอร์จอห์น บาวริง ก็ได้อ้างถึงรายงานฉบับนี้เช่นเดียวกัน และกล่าวว่าท่านไม่สามารถค้นพบถึงร่องรอยแห่งการใช้ประเพณีนี้ได้ เหตุนี้จึงคง “เลิกใช้มานานแล้ว”

นางลิโอโนเวนส์ไม่ระมัดระวังเท่าท่านทั้งสอง ในขณะที่เราไม่สามารถอ้างหลักฐานของท่านสังฆราชบรูกีแยร์ได้ เราก็คงอ้างถึงหลักฐานของเธอได้ คือ เธอได้มาจากท่านสังฆราชบรูกีแยร์นั่นเอง เรารู้ว่าเธอได้อ่านหนังสือของท่านสังฆราชปลัดแก้ว เพราะเหตุว่ามีข้อความอยู่หลายตอนในหนังสือของเธอที่คัดลอกมาจากบทความของท่านสังฆราชโดยที่ไม่ได้กล่าวออกชื่อไว้ และผู้ใดที่ได้อ่านคำพรรณนาของนางลิโอโนเวนส์เกี่ยวกับการบูชาอัญมณีที่ประคูดเทียบเคียงกับรายงานของท่านสังฆราชบรูกีแยร์ในหนังสือของสังฆราชปลัดแก้วแล้ว จะเห็นว่าข้อความคล้ายคลึงกันจนน่าประหลาดใจ เธอให้รายละเอียดอย่างแปลกประหลาดเช่นเดียวกับท่านบรูกีแยร์มีการใช้ประโยคที่เป็นแบบกวีเช่นเดียวกัน และแสดงข้อพิสูจนถึงการคัดลอกของเธอจากการแปลคำภาษาฝรั่งเศสว่า “cordes (เชือก)” เป็น “cords (เชือกอย่างบางๆ)” แทนที่จะใช้คำว่า “ropes” เธอได้ใช้ถ้อยคำของสังฆราชบรูกีแยร์เป็นของเธอเอง และเลื่อนเหตุการณ์นี้ลงไป พ.ศ. ๒๔๐๘ และกล่าวว่ากิจการนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงจัดทำขึ้นทั้งนี้นับว่าตรงกันข้ามกับสามัญสำนึกและเหตุผลต่าง ๆ อย่างสิ้นเชิง

น่าประหลาดที่ว่าเรื่องการบูชาอัญมณีที่ประคูดนี้ แม้ว่าเป็นเรื่องที่นางลิโอโนเวนส์ได้ก๊อปปี้อย่างไม่อภัยก็ดี แต่ก็ปรากฏขึ้นในหนังสือเล่มแรกของเธอซึ่งไม่ค่อยโดดเด่นเท่าเล่มที่สอง อย่างไรก็ตามไม่ช้าเธอก็ลืมเรื่องนี้เสีย และในบทต่อมา หลังจากที่เธออ้างถึงลายพระราชหัตถเลขาอันแสดง

เซอร์จอห์น บาวริง

ความเป็นมิตรที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงมีไปพระราชทานเธอจากชายทะเล ในขณะที่ประทับอยู่กับพระราชโอรสธิดาบางพระองค์แล้ว เธอก็กล่าวสรรเสริญว่า เธอรู้สึกปลาบปลื้มเพียงไรในการที่ไม่ได้นึกถึงพระราชวงศ์นี้ว่าเป็นพระราชธิดา แต่หากเป็น “สุภาพบุรุษ สหาย บิดาผู้กำลังพักผ่อนหย่อนใจของเขาท่ามกลางความกรุณาอย่างง่าย ๆ และความรักอย่างอิสระ”

เราจะคิดอย่างไรกับผู้หญิงที่มีความรู้สึกเช่นนี้กับบุรุษซึ่งเธอกล่าวหาว่าเป็นผู้ร้ายมาคนเราอาจเห็นได้ชัดว่าเธอเป็นผู้หญิงที่มีอารมณ์ไม่แน่นอน แต่เธอก็มีเหตุผลอย่างแท้จริงสำหรับนวนิยายของเธอด้วย หลายปีต่อมาในกรุงลอนดอน เมื่อราชทูตไทยได้ตีเตียนเธอว่าใส่ความแต่ผู้ที่เคยว่าจ้างเธอมาแต่ก่อน เธอก็แก้ตัวว่าผู้อ่านต้องการเรื่องที่โลดโผนเกี่ยวกับทางทิศตะวันออก และเธอก็ต้องจัดให้มีขึ้นเพื่อให้เป็นที่พอใจแก่สำนักพิมพ์

สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ทำให้นักประวัติศาสตร์อย่างแท้จริงแค้นเคืองหนังสือของเธอ แม้ว่าหนังสือของนางลิโอโนเวนส์จะมีสิ่งดี ๆ อยู่เป็นอันมาก แต่ก็ไม่มีประโยชน์ เพราะเหตุว่าเราไม่อาจยอมรับข้อความตอนใดได้ว่าเป็นความจริง ถ้าไม่มีหลักฐานยืนยันจากที่อื่น การวิจัยย่อมแสดงให้เห็นว่าวิธีแต่งหนังสือของเธอนั้นใช้ไม่ได้

ชาวตะวันตกมักเชื่อกันว่าความดีใด ๆ ที่พระราชวงศ์จักรีของไทยได้ทรงบำเพ็ญหลังจากนางลิโอโนเวนส์เดินทางเข้ามานั้น เป็นเพราะเธอได้นำเอาอุดมคติตามศาสนาคริสต์เข้ามาฝังไว้ให้ แต่ความดีเหล่านี้ก็เป็นที่รู้จักกันมานานแล้วในประเทศไทยก่อนที่เธอจะเข้ามาถึง และความซาเหียนที่ปรากฏอยู่ก็แสดงว่านางลิโอโนเวนส์ไม่ได้มีอิทธิพลนักตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ และพระราชโอรสธิดาของพระองค์